

รายวิชา ภาษาไทย

รหัสวิชา ท๒๑๑๐๑

ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑

เรื่อง ศิลปศาสตร์การประพันธ์ (๑)

ครูผู้สอน

ครูวิชุดา

กลิ่นจงกล

ครูธีรสุด

ฉำทรัพย์

เรื่อง ศิลปศาสตร์การประพันธ์ (๑)

จุดประสงค์การเรียนรู้

๑. วิเคราะห์ประเภทของศิลปะการประพันธ์ได้
๒. พุดอธิบายศิลปะการประพันธ์แต่ละประเภทได้
๓. พุดอธิบายหลักการวิเคราะห์คุณค่าวรรณคดีวรรณกรรมได้

พินิจสาร อาชยานเสนาะ

มาถึงบางกรณีทวิโคก
ไอ้สุธาหนาแน่นเป็นแผ่นพื้น
เมื่อเคราะห์ร้ายกายเราก็ต้าน
ล้วนหนามเหน็บเจ็บแสบคับแคบใจ

ยามวิโยคยากใจให้สะอื้น
ถึงสี่หมื่นสองแสนทั้งแดนไตร
ไม่มีที่พสุธาจะอาศัย
เหมือนนกไร่ร้างเร่อยู่เอกรา ๓

ที่มา : นิราศภูเขาทอง

พินิจสาร อาชยานเสนาะ

ถึงเกร็ดย่านบ้านมอญแต่ก่อนเก่า
เดี๋ยวนี้มอญถอนไรจุกเหมือนตุ๊กตา
ไอ้สามัญผันแปรไม่แท้เที่ยง
นี่หรือจิตคิดหมายมีหลายใจ
ถึงบางพูดพูดดีเป็นศรีศักดิ์
แม้พูดชั่วตัวตายทำลายมิตร

ผู้หญิงเกล้ามวยงามตามภาษา
ทั้งผ้าหน้าจับเขมาเหมือนชาวไทย
เหมือนอย่างเยี่ยงชายหญิงทั้งวิสัย
ที่จิตใครจะเป็นหนึ่งอย่าพึงคิด ฯ
มีคนรักรสถ้อยอร่อยจิต
จะชอบผิดในมนุษย์เพราะพูดจา ฯ

คำถาม

จากบทประพันธ์ข้างต้น เมื่อได้ฟังแล้วนักเรียน
รู้สึกอย่างไร เพราะเหตุใด

ขับขานอาชยาน

ถึงหน้าวังตั้งหนึ่งใจจะขาด
ไอ้ผ่านเกล้าเจ้าประคุณของสุนทร
พระนิพพานปานประหนึ่งศิระขาด
ทั้งโรคซ้ำกรรมซัดวิบัติเป็น
จึงสร้างพรตอสำหรั้งส่วนบุญถวาย
เป็นสิ่งของฉลองคุณมุสิก้า

คิดถึงบาทบพิตรอดีตร
แต่ปางก่อนเคยเฝ้าทุกเช้าเย็น
ด้วยไรรู้ญาติยากแค้นถึงแสนเข็ญ
ไม่เลี้ยงเห็นที่ซึ่งจะพึงพา
ประพฤติฝ่ายสมณะทั้งวสา
ขอเป็นข้าเคียงบาททุกชาติไปฯ

คำถาม

จากบทประพันธ์ที่ร่วมกันอ่าน นักเรียนคิดว่า
เป็นเหตุการณ์ตอนใด และสื่ออารมณ์ของตัวละครอย่างไร

กิจกรรม

ให้นักเรียนแบ่งกลุ่มกลุ่มละ ๔ - ๕ คน จากนั้นนักเรียนแต่ละคนในกลุ่มศึกษาใบความรู้ที่ ๔ เรื่องศิลปะการประพันธ์ โดยแบ่งดังนี้

กิจกรรม

- ใบความรู้หมายเลข ๑ เรื่องการเล่นเสียง
- ใบความรู้หมายเลข ๒ เรื่องการเล่นคำ
- ใบความรู้หมายเลข ๓ เรื่องภาพพจน์

ศึกษาใบความรู้ที่ ๑

เรื่อง ศิลปะการประพันธ์

ใบความรู้ที่ ๑ เรื่อง ศิลปะการประพันธ์
หน่วยการเรียนรู้ที่ ๑ เรื่อง ระหว่างทางบันทึก
แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๕ เรื่อง ศิลปศาสตร์การประพันธ์ (๑)
รายวิชา ภาษาไทย ๑ รหัสวิชา ท ๒๑๑๐๑ ภาคเรียนที่ ๑ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑

หมายเลข ๑

ศิลปะการประพันธ์

ศิลปะการประพันธ์ หรือวรรณศิลป์ หมายถึง การสร้างสรรค์วรรณคดีที่มีความไพเราะ ความสวยงาม โดยใช้กลวิธีอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งสามารถแบ่งได้เป็น ๓ ประเภท คือ การเล่นเสียง การเล่นคำ และการใช้ภาพพจน์

๑. การเล่นเสียง

หมายถึง การสรรคำให้มีเสียงสัมผัสเป็นพิเศษกว่าปกติ เพื่อให้เกิดทำนองเสียงที่ไพเราะและอวดฝีมือของกวี การเล่นเสียงมีทั้งการเล่นเสียงพยางค์ การเล่นเสียงสระ และการเล่นเสียงวรรณยุกต์

๑.๑ การเล่นเสียงพยางค์ คือ การใช้คำที่มีเสียงพยางค์เสียงเดียวกันหลายพยางค์ติด ๆ กัน เช่น

“ดูน้ำวังกลิ้งเขียวเป็นเกลียวกลอก กลับกระฉอกฉาดฉัดฉวัดเฉวียน”

จากคำประพันธ์ข้างต้นจะเห็นว่า มีการเล่นเสียงพยางค์

- เสียงพยางค์ /กล/ ในคำว่า เกลียว - กลอก - กลับ
- เสียงพยางค์ /ช/ ในคำว่า ฉอก - ฉาด - ฉัด

๑.๒ การเล่นเสียงสระ คือ การใช้คำคล้องจองที่มีเสียงสระเดียวกัน (อาจมีพยางค์ต้นเสียงเดียวกัน แต่เสียงวรรณยุกต์ต่างกันก็ได้ ถ้ามีเสียงสะกดก็ต้องอยู่ในมาตราเดียวกัน) หลาย ๆ พยางค์ติดกัน เช่น

“อายยืนหมื่นเท่าเสาศิลา อยู่คู่ฟ้าดินได้ดังใจปอง”

จากคำประพันธ์ข้างต้นจะเห็นว่า มีการเล่นเสียงสระ

- เสียงสระ ออ + แม่กน ในคำว่า ยืน - หมื่น
- เสียงสระ เอา ในคำว่า เท่า - เสาศิลา
- เสียงสระ อุ ในคำว่า อยู่ - คู่

๑.๓ การเล่นเสียงวรรณยุกต์ คือ การใช้คำที่ไล่ระดับเสียง ๒ หรือ ๓ ระดับเป็นชุด ๆ ไป เช่น

“จิบจิบเงาเจ้าเจ้า รังมา
จอกจอบจันจรรจา จ่าจ้ำ
เค้าค้อยค้อยค้อยหา เห็นโทษ
ซอนซ่อนซ่อนสร้อยหน้า นิ่งเร้าเอาขวัญ”

(โคลงอักษรสามหมู่ : พระศรีมโหสถ)

จากคำประพันธ์ข้างต้นจะเห็นว่า มีการเล่นเสียงวรรณยุกต์

- เจ้า - เจ้า - เจ้า (เสียงสามัญ - เอก - โท)
- จัน - จรร (เสียงเอก - สามัญ)
- จา - จ่า - จ้ำ (เสียงสามัญ - เอก - โท)
- ค้อย - ค้อย - คอย (เสียงตรี - โท - สามัญ)
- ซอน - ซ่อน - ซ้อน (เสียงสามัญ - โท - ตรี)

ศึกษาใบความรู้ที่ ๒

เรื่อง ศิลปะการประพันธ์

ใบความรู้ที่ ๒ เรื่อง ศิลปะการประพันธ์
หน่วยการเรียนรู้ที่ ๑ เรื่อง ระหว่างทางบันทึก
แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๕ เรื่อง ศิลปศาสตร์การประพันธ์ (๑)
รายวิชา ภาษาไทย ๑ รหัสวิชา ท ๒๑๐๐๑ ภาคเรียนที่ ๑ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑

หมายเลข ๒

ศิลปะการประพันธ์

ศิลปะการประพันธ์ หรือวรรณศิลป์ หมายถึง การสร้างสรรค์วรรณคดีให้มีความไพเราะ ความสวยงาม โดยใช้กลวิธีอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งสามารถแบ่งได้เป็น ๓ ประเภท คือ การเล่นเสียง การเล่นคำ และการใช้ภาพพจน์

๒. การเล่นคำ

คือ การสร้าคำมาเรียงร้อยในคำประพันธ์ โดยพลิกแพลงให้เกิดความหมายพิเศษและ แปลกออกไปจากที่ใช้กันอยู่ ซึ่งจะกล่าวถึงในที่นี้คือ การเล่นคำพ้อง การเล่นคำซ้ำ และการเล่นคำเชิงถาม

๒.๑ การเล่นคำพ้อง คือ การนำคำพ้องมาใช้คู่กันให้เกิดความหมายที่สัมพันธ์กัน เช่น

“เห็นโคใหญ่ใกล้น้ำระกำแฝง ทั้งรักแฉงแฉงสวาทประหลาดเหลือ

เหมือนโคใหญ่ใกล้น้ำระกำเจือ เพราะรักเรือแรมสวาทมาคละคลาย”

คำว่า โค ระกำ รัก และ สวาท คำประพันธ์บาทแรกเป็นชื่อต้นไม้ ได้แก่ ต้นโคก ต้นระกำ ต้นรัก ต้นสวาท

ส่วนคำว่า โค ระกำ รัก และสวาท ในคำประพันธ์สองบาทที่สอง หมายถึง ความรู้สึก ได้แก่ ความโคก ความระกำ (ความตรมใจ ความทุกข์) ความรัก และสวาท (ความพอใจ)

๒.๒ การเล่นคำซ้ำ คือการนำคำเดียวมาใช้ซ้ำ ๆ ในที่ใกล้ ๆ กัน เพื่อย้ำความหมายของข้อความให้หนักแน่นมากขึ้น เช่น

“บ้างพลุ่งพลุ่งวังงเหมือนกงเกวียน ดูเวียนเวียนคว้างคว้างเป็นห้วงวน”

การเล่นคำซ้ำที่ปรากฏในคำประพันธ์ คือ พลุ่งพลุ่ง เวียนเวียน คว้างคว้าง

๒.๓ การเล่นคำเชิงถาม (การใช้ประโยคคำถามเชิงวาทศิลป์) คือ การเรียงถ้อยคำให้เป็นประโยคเชิงถาม แต่เจตนาที่แท้จริงไม่ได้ถาม เพราะไม่ต้องการคำตอบ แต่ต้องการเน้นให้ข้อความมีน้ำหนัก ดึงดูดความสนใจ และให้ผู้ฟังติดตาม เช่น

“เปล็กไกวดาบก็แก่งแข็งหรือไม๊ ไม่อดหยิ่งหญิงไทยมิใช่ชั่ว

ไหนโลกถากกรากกราไหนท่าครว ไซ้รู้จักแต่จะยั่วตัวเมื่อไร”

การเล่นคำเชิงถามที่ปรากฏในคำประพันธ์นี้คือ “แข็งหรือไม๊” และ “ใช่...เมื่อไร” เป็นคำถามที่ยั่วให้ผู้อ่านสะดุดคิดว่า ที่จริงนั้นผู้หญิงไทยแข็งแรงแรงและมีความสามารถมากกว่าการใช้เสน่ห์ผู้มดใจสามีอย่างที่มีกเข้าใจกัน

ศึกษาใบความรู้ที่ ๓

เรื่อง ศิลปะการประพันธ์

ใบความรู้ที่ ๓ เรื่อง ศิลปะการประพันธ์
หน่วยการเรียนรู้ที่ ๑ เรื่อง ระหว่างทางบันทึก
แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๔ เรื่อง ศิลปศาสตร์การประพันธ์ (๑)
รายวิชา ภาษาไทย ๑ รหัสวิชา ท ๒๑๑๐๑ ภาคเรียนที่ ๑ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑

หมายเลข ๓

ศิลปะการประพันธ์

ศิลปะการประพันธ์ หรือวรรณศิลป์ หมายถึง การสร้างสรรค์วรรณคดีให้มีไพเราะ ความสวยงาม โดยใช้กลวิธีอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งสามารถแบ่งได้เป็น ๓ ประเภท คือ การเล่นเสียง การเล่นคำ และการใช้ภาพพจน์

๓. การใช้ภาพพจน์

คือ การใช้ถ้อยคำเพื่อสร้างจินตภาพ (ภาพในใจ) แก่ผู้อ่าน โดยการเรียบเรียงถ้อยคำด้วยวิธีการต่าง ๆ ให้พิเศษกว่าการเรียงลำดับคำ หรือการใช้ความหมายของคำตามปกติ ภาพพจน์ที่จะกล่าวถึงในที่นี้ ได้แก่ อุปมา อุปสัทขณ์ บุคคลวัต และการเลียนเสียงธรรมชาติ

๓.๑ **อุปมา** คือ การเปรียบว่าสิ่งหนึ่งเหมือนกับอีกสิ่งหนึ่ง โดยนำสิ่งสองสิ่งที่ต่างจากพวกกันแต่มีลักษณะเด่นเหมือนกันมาเปรียบเทียบกัน ใช้คำแสดงความเปรียบว่า เหมือน คล้าย ดัง เป็นต้น เช่น

“ดูน้ำวังกลิ้งเขียวเป็นเกลียวกลอก กลับกระดกแดดฉัดฉวัดเฉวียน
บ้างพลุกพลุ่งวงเหมือนกงเกวียน ดูเวียนเวียนคว้างคว้างเป็นหว่างวน”

เปรียบเทียบไหลของน้ำที่หมุนเป็นวงกลมเหมือนล้อเกวียน

๓.๒ **อุปสัทขณ์** คือ การเปรียบว่าสิ่งหนึ่งเป็นอีกสิ่งหนึ่ง โดยนำสิ่งสองสิ่งที่ต่างจากพวกกันแต่มีลักษณะเด่นเหมือนกันมาเปรียบเทียบกันเช่นเดียวกับอุปมา มักใช้คำแสดงความเปรียบว่า คือ เป็น เช่น

“ทหารเป็นรั้วของชาติ”

เปรียบเทียบผู้ดูแลปกป้องประเทศว่าคือรั้วของประเทศ

๓.๓ **บุคคลวัต** (บุคคลสมมุติ) คือ การสมมุติสิ่งไม่มีชีวิต พืช สัตว์ หรือความคิดที่เป็นนามธรรม ให้มีความคิด ความรู้สึก และแสดงออกเยี่ยงมนุษย์ เช่น

“สีข้างซังแต่ชื่อ เกษะนั้นหรือจะซังใคร”

จะเห็นว่า เกษะสีข้างไม่สามารถ ซัง (เกลียด) ใครได้

๓.๔ **สัทพจน์** (การเลียนเสียงธรรมชาติ) คือ การถ่ายเสียงต่าง ๆ ที่มีใช้คำพูดไว้ในบทประพันธ์ เพื่อให้ผู้อ่านเกิดความรู้สึกว่าได้ยินเสียงนั้น ๆ ตามเนื้อความในเรื่องไปด้วย เช่น

“ไม่เห็นคลองต้องค้ำอยู่กลางทุ่ง พอหยุดยั้งผู้ชุมนุมมารุมกัด

เป็นกลุ่มกลุ่มกลุ่มกายเหมือนทรายซัด ต้องนั่งปิดแปะไปมิได้นอน”

การเลียนเสียงธรรมชาติที่ปรากฏ ได้แก่ ฉู่ - เสียงยุงที่ตอม แปะ - เสียงปิดยุง

ใบความรู้ที่ ๑ เรื่อง ศิลปะการประพันธ์
 หน่วยการเรียนรู้ที่ ๑ เรื่อง ระหว่างทางบันทึก
 แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๔ เรื่อง ศิลปศาสตร์การประพันธ์ (๑)
 รายวิชา ภาษาไทย ๑ รหัสวิชา ท ๒๑๑๐ ภาคเรียนที่ ๑ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑

ศิลปะการประพันธ์

หมายเลข ๑

ศิลปะการประพันธ์ หรือวรรณศิลป์ หมายถึง การสร้างสรรค์วรรณคดีให้มีความไพเราะ ความสวยงาม โดยใช้กลวิธีอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งสามารถแบ่งได้เป็น ๓ ประเภท คือ การเล่นเสียง การเล่นคำ และการใช้ภาพพจน์

๑. การเล่นเสียง

หมายถึง การสรรคำให้มีเสียงสัมผัสเป็นพิเศษกว่าปกติ เพื่อให้เกิดทำนองเสียงที่ไพเราะและสอดคล้องกัน การเล่นเสียงมีทั้งการเล่นเสียงพยางค์ การเล่นเสียงสระ และการเล่นเสียงวรรณยุกต์

๑.๑ การเล่นเสียงพยางค์ คือ การใช้คำที่มีเสียงพยางค์เสียงเดียวกันหลายพยางค์ติด ๆ กัน เช่น

“ดูน้ำวังกลิ้งเขียวเป็นเกลียวกลอก กลับกระดกฉาดฉัดฉวัดเฉวียน”

จากคำประพันธ์ข้างต้นจะเห็นว่า มีการเล่นเสียงพยางค์

- เสียงพยางค์ /กล/ ในคำว่า เกลียว - กลอก - กลับ
- เสียงพยางค์ /ช/ ในคำว่า ฉก - ฉาด - ฉัด

๑.๒ การเล่นเสียงสระ คือ การใช้คำคล้องจองที่มีเสียงสระเดียวกัน (อาจมีพยางค์ต้นเสียงเดียวกัน แต่เสียงวรรณยุกต์ต่างกันก็ได้) ถ้ามีเสียงสระก็ตั้งอยู่ในมาตราเดียวกัน) หลาย ๆ พยางค์ติดกัน เช่น

“อายุยืนหมื่นพันเสาศิลา อยู่คู่ที่หินดั่งใจปอง”

จากคำประพันธ์ข้างต้นจะเห็นว่า มีการเล่นเสียงสระ

- เสียงสระอือ + แม่กน ในคำว่า ยืน - หมื่น
- เสียงสระเอา ในคำว่า เท่า - เสาศิลา
- เสียงสระอุ ในคำว่า อยู่ - คู่

๑.๓ การเล่นเสียงวรรณยุกต์ คือ การใช้คำที่ใส่ระดับเสียง ๒ หรือ ๓ ระดับเป็นชุด ๆ ไป เช่น

“จับจับเจ้าเจ้าเจ้า

จอกจอบจับจรรยา
 เจ้าคือยศคือยศหา
 ขอนซ่อนซ่อนสรวิหน้า

รับมา
 จำเจ้า
 เห็นโทษ
 นิ่งเร้าเอาขวัญ”

(โคลงอักษรสามหมู่ : พระศรีโหม่ง)

จากคำประพันธ์ข้างต้นจะเห็นว่า มีการเล่นเสียงวรรณยุกต์

- เจ้า - เจ้า - เจ้า (เสียงสามัญ - เอก - โท)
- จับ - จรร (เสียงเอก - สามัญ)
- เจ้า - จำ - จำ (เสียงสามัญ - เอก - โท)
- ค้อย - ค้อย - คอย (เสียงตรี - โท - สามัญ)
- ซอน - ซ่อน - ซ้อน (เสียงสามัญ - โท - ตรี)

ใบความรู้ที่ ๒ เรื่อง ศิลปะการประพันธ์
 หน่วยการเรียนรู้ที่ ๑ เรื่อง ระหว่างทางบันทึก
 แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๔ เรื่อง ศิลปศาสตร์การประพันธ์ (๑)
 รายวิชา ภาษาไทย ๑ รหัสวิชา ท ๒๑๑๐ ภาคเรียนที่ ๑ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑

ศิลปะการประพันธ์

หมายเลข ๒

ศิลปะการประพันธ์ หรือวรรณศิลป์ หมายถึง การสร้างสรรค์วรรณคดีให้มีความไพเราะ ความสวยงาม โดยใช้กลวิธีอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งสามารถแบ่งได้เป็น ๓ ประเภท คือ การเล่นเสียง การเล่นคำ และการใช้ภาพพจน์

๒. การเล่นคำ

คือ การสรรคำมาเรียงร้อยในคำประพันธ์ โดยพลิกแพลงให้เกิดความหมายพิเศษและแปลกออกไปจากที่ใช้นั้นอยู่ ที่จะกล่าวถึงในที่นี้คือ การเล่นคำพ้อง การเล่นคำซ้ำ และการเล่นคำเชิงนาม

๒.๑ การเล่นคำพ้อง คือ การนำคำพ้องมาใช้คู่กันให้เกิดความหมายที่สัมพันธ์กัน เช่น

“เห็นโคกใหญ่ใกล้น้ำระกำแผ่ ทั้งรักแจ่มแสวสวาทประหลาดเหลือ
 เมื่อนโคกใหญ่ใกล้น้ำระกำจื่อ เพราะมีเรือนแสวสวาทมาลดลาถาย”

คำว่า โศก ระกำ รัก และ สวาท คำประพันธ์บาทแรกเป็นชื่อต้นไม้ ได้แก่ ต้นโคก ต้นระกำ ต้นรัก ต้นสวาท

ส่วนคำว่า โศก ระกำ รัก และสวาท ในคำประพันธ์สองบาทที่สอง หมายถึง ความรู้สึก ได้แก่ ความโศก ความระกำ (ความตรึงใจ ความทุกข์) ความรัก และสวาท (ความพอใจ)

๒.๒ การเล่นคำซ้ำ คือการนำคำคำเดียวมาใช้ซ้ำ ๆ ในที่ใด ๆ กัน เพื่อย้ำความหมายของข้อความให้หนักแน่นมากขึ้น เช่น

“บ้างพลุ่พลุ่วังรุ่งเหมือนกงเกวียน ดูเวียนเวียนคว้างคว้างเป็นหว่างวน”

การเล่นคำซ้ำที่ปรากฏในคำประพันธ์ คือ พลุ่พลุ่ เวียนเวียน คว้างคว้าง

๒.๓ การเล่นคำเชิงถาม (การใช้ประโยคคำถามเชิงวาทศิลป์) คือ การเรียงถ้อยคำให้เป็นประโยคเชิงถาม แต่เจตนาที่แท้จริงไม่ได้ถาม เพราะไม่ต้องมีการคำตอบ แต่ต้องการเน้นให้ข้อความมีน้ำหนัก ดึงดูดความสนใจ และให้ผู้ฟังติดตาม เช่น

“เปลือกลวดลมก็แกว่งเข็งหรือไม ไมออกยอหญิงไทยมิใช่ชวี
 โหนโลกกรากกร่างไหนท่าครวี ไมรู้จักแต่จะยั่วมือเฝ้า”

การเล่นคำเชิงถามที่ปรากฏในคำประพันธ์นี้คือ “เข็งหรือไม” และ “ใช่...เมื่อไร” เป็นคำถามที่ยั่วให้ผู้อ่านสะอึกคิดว่า ที่จริงนั้นผู้หญิงไทยเข็งแกร่งและมีความสามารถมากกว่าการใช้เสน่ห์ลุ่มลิ้มใจสามีอย่างที่มีเจ้าใจกัน

ใบความรู้ที่ ๓ เรื่อง ศิลปะการประพันธ์
 หน่วยการเรียนรู้ที่ ๑ เรื่อง ระหว่างทางบันทึก
 แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๔ เรื่อง ศิลปศาสตร์การประพันธ์ (๑)
 รายวิชา ภาษาไทย ๑ รหัสวิชา ท ๒๑๑๐ ภาคเรียนที่ ๑ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑

ศิลปะการประพันธ์

หมายเลข ๓

ศิลปะการประพันธ์ หรือวรรณศิลป์ หมายถึง การสร้างสรรค์วรรณคดีให้มีความไพเราะ ความสวยงาม โดยใช้กลวิธีอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งสามารถแบ่งได้เป็น ๓ ประเภท คือ การเล่นเสียง การเล่นคำ และการใช้ภาพพจน์

๓. การใช้ภาพพจน์

คือ การใช้ถ้อยคำเพื่อสร้างจินตภาพ (ภาพในใจ) แก่ผู้อ่าน โดยการเปรียบเรียงถ้อยคำด้วยวิธีการต่าง ๆ ให้พิเศษกว่าการเรียงลำดับคำ หรือการใช้ความหมายของคำตามปกติ ภาพพจน์ที่เจอกล่าวถึงในที่นี้ได้แก่ อุปมา อุปสัทสน์ บุคคลวัต และการเลียนเสียงธรรมชาติ

๓.๑ อุปมา คือ การเปรียบเทียบสิ่งหนึ่งเหมือนกับอีกสิ่งหนึ่ง โดยนำสิ่งสองสิ่งต่างจำพวกกันแต่มีลักษณะเด่นเหมือนกันมาเปรียบเทียบกัน ใช้คำแสดงความเปรียบเทียบว่า เหมือน คล้าย ดัง เป็นต้น เช่น

“ดูน้ำวังกลิ้งเขียวเป็นเกลียวกลอก กลับกระดกฉาดฉัดฉวัดเฉวียน
 บ้างพลุ่พลุ่วังรุ่งเหมือนกงเกวียน ดูเวียนเวียนคว้างคว้างเป็นหว่างวน”

เปรียบเทียบโหล่งน้ำที่หมุนเป็นวงกลมเหมือนล้อเกวียน

๓.๒ อุปสัทสน์ คือ การเปรียบเทียบหนึ่งเป็นอีกสิ่งหนึ่ง โดยนำสิ่งสองสิ่งต่างจำพวกกันแต่มีลักษณะเด่นเหมือนกันมาเปรียบเทียบกันเช่นเดียวกับอุปมา มักใช้คำแสดงความเปรียบเทียบว่า คือ เป็น เช่น

“ทหารเป็นรั้วของชาติ”

เปรียบเทียบผู้ดูแลปกป้องประเทศว่าคือรั้วของประเทศ

๓.๓ บุคคลวัต (บุคลสมมุติ) คือ การสมมุติสิ่งไม่มีชีวิต พืช สัตว์ หรือความคิดที่เป็นนามธรรมให้มีความคิด ความรู้สึก และแสดงออกเยี่ยงมนุษย์ เช่น

“สีซังซังแต่ชื่อ เกาะนั้นหรือจะตั้งใคร”

จะเห็นว่า เกาะสีซังไม่สามารถ ตั้ง (เกลียด) ใครได้

๓.๔ สัทพจน์ (การเลียนเสียงธรรมชาติ) คือ การถ้อยเสียงต่าง ๆ ที่มีคำคำพูดไว้ในบทประพันธ์ เพื่อให้ผู้อ่านเกิดความรู้สึกว่าได้ยินเสียงนั้น ๆ ตามเนื้อความในเรื่องไปด้วย เช่น

“ไม่เห็นคลองต้องค้ำอยู่กลางทุ่ง พอยหยุดยั้งขุมมารุมกัด
 เป็นกลุ่มกลุ่มกุ่มกายเหมือนทราชัด ต้องนั่งปัดแปะไปมิได้นอน”

การเลียนเสียงธรรมชาติที่ปรากฏ ได้แก่ ผู้ - เสียงยุงที่ตอม แปะ - เสียงปัดยุง

การเล่นเสียง

การสรรคำให้มีเสียงสัมผัส เป็นพิเศษกว่าปกติ เพื่อให้เกิดทำนองเสียงที่ไพเราะและอวดฝีมือของกวี การเล่นเสียงมีทั้งการเล่นเสียงพยางค์ การเล่นเสียงสระ และการเล่นเสียงวรรณยุกต์

การเล่นเสียงพยางค์

การเล่นเสียงสระ

การเล่นเสียงวรรณยุกต์

การเล่นเสียงพยัญชนะ

“ดูน้ำวิ่งกลิ้งเขียวเป็นเกลียวกลอก กลับกระฉอกฉาดฉัดฉวัดเฉวียน”

/กล/

เกลียว - กลอก - กลับ

/ช/

ฉอก - ฉาด - ฉัด

การเล่นเสียงสระ

“อายุยีนหมึนเท่าเส่าติลา อยู่คู่ฟ่าดินได้ดังใจปอง”

เสียงสระอือ + แม่กน

ยีน - หมึน

เสียงสระเอา

เท่า - เส่า

เสียงสระอู

ออยู่ - คู่

การเล่นเสียงวรรณยุกต์

“จิบจับเงาเง่าเง้า รังมา
จอกจาบจั่นจรรจา จ่าจ้า
เค้าค้อยค้อยคอยหา เห็นโทษ
ซอนซอนซ้อนสรื้อหน้า นิ่งเร้าเอาขวัญ”

(โคลงอักษรสามหมู่ : พระศรีมโหสถ)

การเล่นเสียงวรรณยุกต์

เงา - เง่า - เง้า

(เสียงสามัญ - เอก - โท)

จัน - จรร

(เสียงเอก - สามัญ)

จา - จ่า - จ้า

(เสียงสามัญ - เอก - โท)

การเล่นเสียงวรรณยุกต์

ค้อย - ค่อย - คอย

(เสียงตรี - โท - สามัญ)

ซอน - ซ่อน - ซ้อน

(เสียงสามัญ - โท - ตรี)

การเล่นคำ

การสรรคํามาเรียงร้อยในคำประพันธ์
โดยพลิกแพลงให้เกิดความหมายพิเศษ
และ แปลกออกไปจากที่ใช้กันอยู่ ที่จะ
กล่าวถึงในที่นี้คือ การเล่นคำพ้อง
การเล่นคำซ้ำ และการเล่นคำเชิงถาม

การเล่นคำพ้อง

การเล่นคำซ้ำ

การเล่นคำเชิงถาม

การเล่นคำพ้อง

“เห็นโคกใหญ่ใกล้น้ำระกำแฝง ทั้งรักแข่งแซมสวาทประหลาดเหลือ
เหมือนโคกใหญ่ใกล้น้ำระกำเจือ เพราะรักเรือแรมสวาทมาคลาดคลาย”

นิราศภูเขาทอง : สุนทรภู่

การเล่นคำพ้อง

คำว่า โศก ระกำ รัก และ สวาท คำประพันธ์บาทแรกเป็นชื่อต้นไม้
ได้แก่ ต้นโศก ต้นระกำ ต้นรัก ต้นสวาท

ส่วนคำว่า โศก ระกำ รัก และสวาท ในคำประพันธ์สองบาทที่สอง หมายถึง
ความรู้สึก ได้แก่ ความโศก ความระกำ (ความตรมใจ ความทุกข์) ความรัก
และสวาท (ความพอใจ)

การเล่นคำซ้ำ

“บ้างปลั่งปลั่งวังววมเหมือนกงเกวียน ดูเวียนเวียนกว้างกว้างเป็นหว่างวน”

นิราศภูเขาทอง : สุนทรภู่

การเล่นคำซ้ำ

คำซ้ำคือ พลุ่่งพลุ่่ง เวียนเวียน คว้างกว้าง

การเล่นคำเชิงถาม (การใช้ประโยคคำถามเชิงวาทศิลป์)

“เปลก็ไกวดาบก็แกว่งแข็งหรือไม่
ไหนไถถากกรากกรำไหนทำคร้าว

ไม่อดหยิ่งหญิงไทยมิใช่ชั่ว
ใช้รู้จักแต่จะยั่วผิวเมื่อไร”

นารีเรื่องนาม : พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์

การเล่นคำเชิงถาม (การใช้ประโยคคำถามเชิงวาทศิลป์)

การเล่นคำเชิงถามที่ปรากฏในคำประพันธ์นี้คือ “**แข็งหรือไม่**” และ “**ใช่...เมื่อไร**” เป็นคำถามที่ยั่วให้ผู้อ่านสะดุดคิดว่า ที่จริงนั้นผู้หญิงไทยแข็งแกร่งและมีความสามารถมากกว่าการใช้เสน่ห์ผูกมัดใจสามีอย่างที่มีมักเข้าใจกัน

การใช้ภาพพจน์

การใช้ถ้อยคำเพื่อสร้าง
จินตภาพ (ภาพในใจ) แก่ผู้อ่าน
โดยการเรียงร้อยถ้อยคำด้วยวิธีการ
ต่าง ๆ ให้พิเศษกว่าการเรียงลำดับคำ
หรือการใช้ความหมายของคำ
ตามปกติ

อุปมา

อุปลักษณ์

บุคคลวัต

การเลียนเสียงธรรมชาติ
(สัทพจน์)

อุปมา

การเปรียบว่าสิ่งหนึ่งเหมือนกับอีกสิ่งหนึ่ง ใช้คำแสดงความเปรียบว่า
“เหมือน คล้าย ดัง ราวกับ เปรียบ ประดุจ เฉก เล่ห์ ปาน”

หล่อเหมือนเทพบุตร

เสียงเธอไพเราะราวกับเสียงสวรรค์

“ดูน้ำวังกลิ้งเขียวเป็นเกลียวกลอก
บ้างพลุ่งพลุ่งวู่วางเหมือนงวงเกวียน

กลับกระฉอกฉาดฉัดฉวัดเฉวียน
ดูเวียนเวียนคว้างคว้างเป็นหว่างวน”

เปรียบเทียบไหลของน้ำที่หมุนเป็นวงกลมเหมือนล้อเกวียน

อุปลักษณะณ์

การเปรียบเทียบว่าสิ่งหนึ่งเป็นอีกสิ่งหนึ่ง โดยนำสิ่งสองสิ่งที่แตกต่างกัน แต่มีลักษณะเด่นเหมือนกันมาเปรียบเทียบกันเช่นเดียวกับอุปมา มักใช้คำแสดงความเปรียบเทียบว่า “คือ เป็น เช่น”

ครู คือแม่พิมพ์ของชาติ

กีฬาเป็นยาวิเศษ

บุคคลวัต

การสมมุติสิ่งไม่มีชีวิต พืช สัตว์ หรือความคิดที่เป็นนามธรรม ให้มีความคิด ความรู้สึก และแสดงออกเยี่ยงมนุษย์

“สี่ซังซังแต่ชื่อ เกาะนั้นหรือจะซังใคร”

กาพย์เห่เรือยุคใหม่ : พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

เขาบอกว่าฟ้าร้องให้ออกมาเป็นน้ำฝน
อยากรู้นักฟ้าที่เบื้องบนต้องมาร้องให้เพราะใคร

น้ำตาฟ้า : สามโทน

ศัพท์พจน์ (การเลียนเสียงธรรมชาติ)

การถ่ายเสียงต่าง ๆ ที่มีใช้คำพูดไว้ในบทประพันธ์ เพื่อให้ผู้อ่านเกิดความรู้สึกว่าได้ยินเสียงนั้น ๆ ตามเนื้อความในเรื่องไปด้วย

ไม่เห็นคลองต๋องค้ำงอยู่กลางทุ่ง
เป็นกลุ่มกลุ่มกุ่มก่ายเหมือนทรายซัด

พอหยุดยุงจู่ชมมารุ่มกัด
ต๋องนั่งแปะไปมิได้นอน

การเลียนเสียงธรรมชาติที่ปรากฏ ได้แก่ จู่ - เสียงยุงที่ตอม แปะ - เสียงปัดยุง

ลงมือทำ จดจำได้

ให้นักเรียนแต่ละกลุ่มช่วยกันทำ **ใบงานที่ ๑**
เรื่องเสนาะศิลป์ และส่งผู้แทนนำเสนอหน้าชั้นเรียน

ศึกษาใบงานที่ ๔

เรื่อง เสนาะศิลป์

ใบงานที่ ๔ เรื่อง เสนาะศิลป์
 หน่วยการเรียนรู้ที่ ๑ เรื่อง ระหว่างทางบันทึก
 แผนการจัดการเรียนรู้ที่ ๔ เรื่อง ศิลปศาสตร์การประพันธ์ (๑)
 รายวิชา ภาษาไทย ๑ รหัสวิชา ท ๒๑๑๐๑ ภาคเรียนที่ ๑ ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑

คำชี้แจง ให้นักเรียนวิเคราะห์ลักษณะของศิลปะคำประพันธ์จากบทประพันธ์ที่กำหนดให้

ศิลปะการประพันธ์ในวรรณคดีไทย

๑. การเล่นเสียง

- การเล่นเสียงพยัญชนะ
- การเล่นเสียงสระ
- การเล่นเสียงวรรณยุกต์

๒. การเล่นคำ

- การเล่นคำพ้อง
- การเล่นซ้ำคำ

๓. การใช้ภาพพจน์

- อุปมา
- อุปลักษณ์
- บุคคลวัต
- การเลียนเสียงธรรมชาติ

คำประพันธ์	ศิลปะคำประพันธ์		
	การเล่นเสียง	การเล่นคำ	การใช้ภาพพจน์
๑. ทิ้งกบเขียดเกรียดกริดจิ้งหรีดเรื้อย
๒. พระพายเฉื่อยฉิวฉิวระหวิวหวาม
๓. ไม่จบบทลดเลี้ยวเหมือนเงี้ยวงู
๔. ถึงบางจากจากวัดพลัดพี่น้อง
๕. สิ้นแผ่นดินสิ้นนามตามเสด็จ

ชื่อ - สกุล ชั้น..... เลขที่.....

ใบงานที่ ๔ เรื่องเสนาะศิลป์

ศิลปะการประพันธ์ในวรรณคดีไทย

๑. การเล่นเสียง

- การเล่นเสียงพยัญชนะ
- การเล่นเสียงสระ
- การเล่นเสียงวรรณยุกต์

๒. การเล่นคำ

- การเล่นคำพ้อง
- การเล่นซ้ำคำ

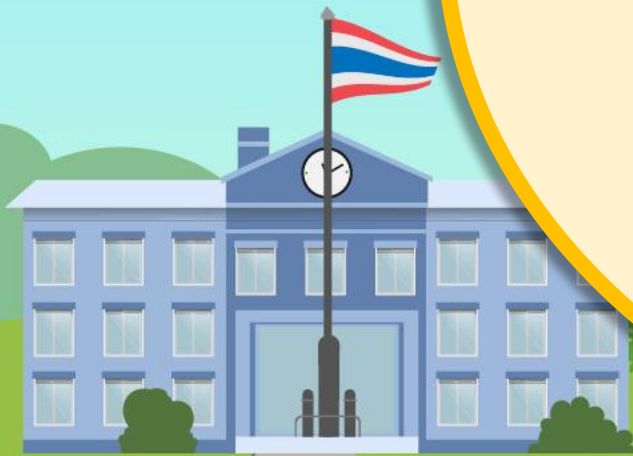
๓. การใช้ภาพพจน์

- อุปมา
- อุปลักษณ์
- บุคคลวัต
- การเลียนเสียงธรรมชาติ

คำประพันธ์	ศิลปะคำประพันธ์		
	การเล่นเสียง	การเล่นคำ	การใช้ภาพพจน์
๑. ทิ้งกบเขียดเกรียดกรีดจิ้งหรีดเรื้อย
๒. พระพายเฉื่อยฉิวฉิวระหวิวหวาม
๓. ไม่จบบทลคเลี้ยวเหมือนเงี้ยวงู
๔. ถึงบางจากจากกวัดปลัดพี่น้อง
๕. สิ้นแผ่นดินสิ้นนามตามเสด็จ

ชื่อ - สกุล ชั้น..... เลขที่.....

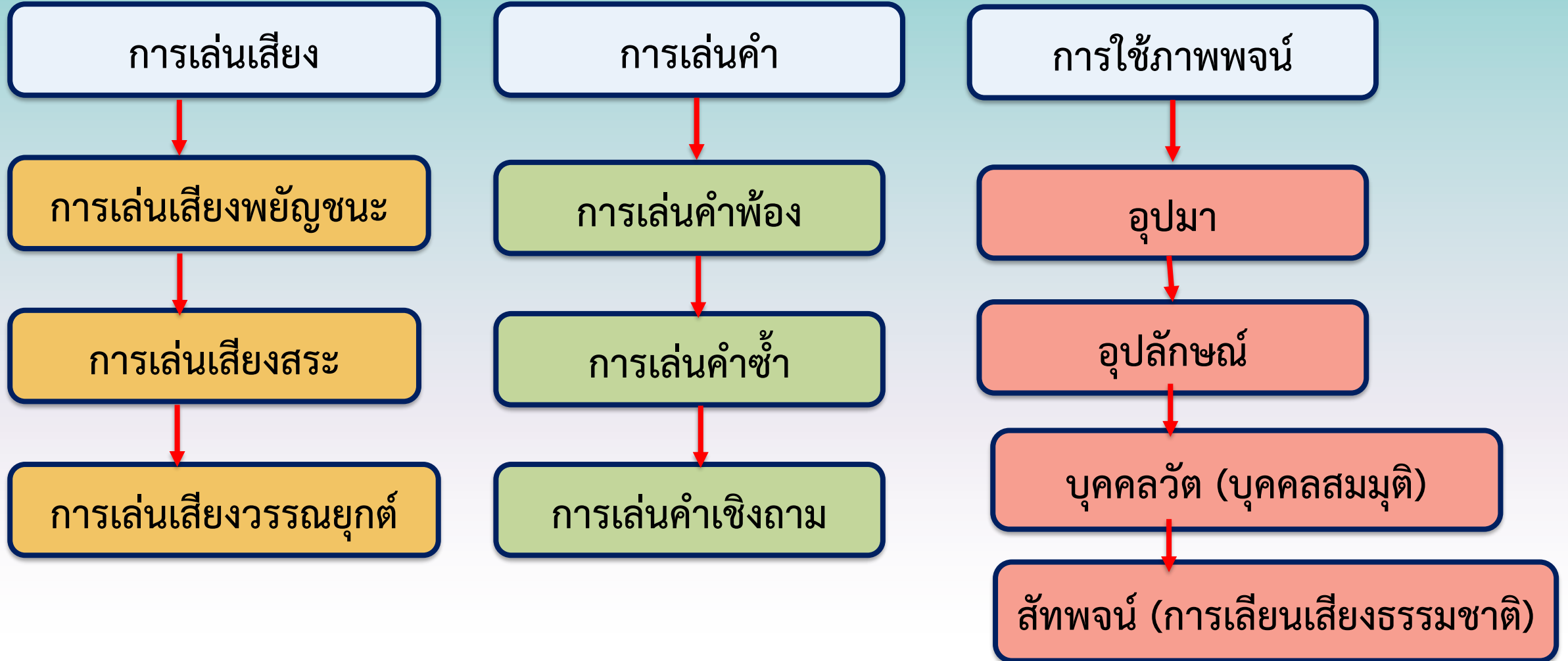
ឆ្លើយ

เฉลย

คำประพันธ์	ศิลปะคำประพันธ์		
	การเล่นเสียง	การเล่นคำ	การใช้ภาพพจน์
๑. ทิ้งกบเขียดเกรียดกรีดจิ้งหรีดเรื้อย			
๒. พระพายเฉื่อยฉิวฉิวระหิวหวาม			
๓. ไม่จบบทลดเลี้ยวเหมือนเงี้ยวงู			
๔. ถึงบางจากจากวัดปลัดพี่น้อง			
๕. สิ้นแผ่นดินสิ้นนามตามเสด็จ			

ชวณคิดช่วงท้าย

คำไหนใช้ถูก

อัสดง

อศดง

ภาพจาก นายธีรสุต ฉำทรัพย์

PHOTO BY
Teerasut Chamsap

๑
อัสดง

แหล่งที่มา : <https://dictionary.orst.go.th/พจนานุกรม> ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๕๔ สืบค้นเมื่อ ๒๕ เมษายน ๒๕๖๕

บทเรียนครั้งต่อไป

ศิลปะศาสตร์

การประพันธ์ (๒)

ดาวน์โหลดเอกสารได้ที่ www.dltv.ac.th

รายวิชาภาษาไทย
ชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๑

